

ФЕНОМЕН СКОРОЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ПІДСИСТЕМІ МАШИНОБУДУВАННЯ.

О.А. Литвинко

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Стаття присвячена особливостям феномену скорочення у сучасній англійській мові на матеріалі англійської термінологічної підсистеми машинобудування. У роботі пропонується класифікація скорочених термінів та надаються їх основні характеристики.

Ключові слова: *аббревіація, аббревіатура, акронім, телескопія, підсистема, машинобудування.*

Дослідження становлення і розвитку термінологічних одиниць, їх семантики і деривації має велике значення для опису мовних систем, вивчення закономірностей їх функціонування.

На сучасному етапі **актуальним** є аналіз термінологічного складника [1, с. 100]. Лінгвісти фокусують увагу на проблемах становлення терміносистем різних галузей: юридичної [2, с. 28], економічної [3, с. 1], галузі Інтернет та комп'ютерних технологій [4, с. 68], [5, с. 93] та ін. Особлива увага приділяється дериваційним процесам, встановлюються шляхи та механізми формування термінологічних неологізмів, досліджуються особливості їх функціонування у сучасній англійській мові.

Об'єктом даного дослідження обрано англійську термінологію галузі машинобудування.

Предметом є феномен скорочення термінів в терміносистемі зазначеної галузі.

Метою цієї статті є розпізнання особливостей процесу скорочення та ідентифікація основних моделей скорочених терміноодиниць.

Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела [6], [7].

Скорочення є спільним для багатьох індоєвропейських мов. У сучасному мовознавстві серед скорочених терміноодиниць виокремлюють переважно аббревіатури, акроніми і телескопічні лексичні одиниці.

Термін „аббревіатура” походить від латинського слова „*brevis*” – короткий. Майже за дві тисячі років, з початку нашої ери до XIX століття, з’явилося всього декілька аббревіатур. В XIX – їх було вже кілька десятків. В останній чверті XX століття їх кількість настільки збільшилась, що виникла необхідність укладання словників скорочень. У кожній розвиненій мові скорочені терміни становлять декілька тисяч одиниць [8, с. 47].

Спочатку аббревіатури з’явилися у письмовій мові завдяки прагненню до зменшення витрат праці. На сучасному етапі все більше поширюється застосування аббревіатур в усному мовленні. Аббревіація відбиває тенденцію до раціоналізації мови, до економії мовних зусиль [9, с. 9].

Слід зазначити, що в сучасній лінгвістиці не існує чітких фонологічних та орфографічних правил, виходячи з яких можна було б передбачити, де саме і як буде скорочено лексичну одиницю і яким чином будуть вимовляти ініціальні аббревіатури.

Джерелом аббревіатур є словосполучення, що позначають предмети та явища. Для того, щоб словосполучення могло трансформуватись в аббревіатуру, воно повинно відповідати наступним вимогам:

1. Мати єдине значення.
2. Мати достатню частотність.
3. Мати соціальне значення і комунікативну спрямованість.

Головною умовою дослідники вважають зрозумілість аббревіатури для спеціалістів певної галузі. Це забезпечує мотивованість її елементів. Кожен елемент аббревіатури повинен бути мотивованим відповідним словом вихідного словосполучення (8, с. 49).

І дотепер немає у сучасній лінгвістиці єдності поглядів щодо класифікації аббревіатур. Ю.А. Завгороднєв і О.І. Дуда класифікують аббревіатури на основі: 1) структурних особливостей вихідних словосполучень; 2) типових способів аббревіації [10, с. 206].

На думку лінгвістів, перша група лексичних одиниць утворюється шляхом ініціальної аббревіації словосполучень, що складаються виключно з повнозначних слів: *ECU (European Currency Unit)*, *IMC (International Monetary Conference)*.

Друга група утворена за допомогою словосполучень, що ускладнені неповнозначними словами, які не беруть участь в утворенні аббревіатури: *OECD (Organization for Economic Cooperation and Development)*, *FAO (Food and Agricultural Organisation)*.

Третя група утворюється на основі словосполучень, що містять слова складної структури, типу: *DWT (Deadweight Tons)*.

Четверта група утворюється на основі словосполучень трьох зазначених вище типів способами розширення: *BENDS (both ends)*, *COMEX (Commodity Exchange)* [10, с. 206].

М.В. Белозьоров класифікує аббревіатури на ініціальні скорочення і складноскорочені слова [9, с. 10].

В.М. Лейчик пропонує класифікувати аббревіатури наступним чином: 1) за ступенем мотивованості; 2) за структурою; 3) за способом утворення; 4) за формою вживання [8, с. 59-60].

1. За ступенем мотивованості аббревіатур вихідними одиницями виокремлюються аббревіатури, в яких легко або важко розпізнати морфеми вихідних слів.
2. За структурою вчений ідентифікує літерні, звукові, складові та комплексні аббревіатури.
3. За способом утворення В.М. Лейчик розпізнає аббревіатури, що механічно утворюються зі складових елементів, та скорочення, що спеціально добираються, щоб отримати інше слово або схожу з ним одиницю.
4. За формою вживання лінгвіст класифікує аббревіатури на графічні і лексичні. На його думку графічні скорочення репрезентуються лише в письмовій мові, лексичні ж можуть вживатися як в письмовій, так і в усній формі [8, с. 60].

На початку 40-х років в американській науково-технічній літературі з'явився термін „акронім” . Очевидно, що з кожним роком потреба в акронімах зростає. Однією з найбільш обґрунтованих в даний час теорій появи таких

скорочень є концепція економії мовних засобів, що полягає в забезпеченні передачі максимальної кількості інформації в одиницю часу, тобто в підвищенні комунікативної ефективності мови [11, с. 112]. Однак необхідно відзначити, що створення акроніма не завжди однозначно трактується як явище позитивне. У цього явища є і недоліки. Часто значення акроніма не може бути виведене з його повної форми, а повинно бути заучене. Більш того, акроніми часто є омофонами, значення яких можна зрозуміти тільки в контексті. Такі лексичні одиниці можна легко переплутати [9, с. 10].

Аналіз способів терміноутворення галузі машинобудування свідчить про те, що в зазначеній терміносистемі лексичні одиниці, утворені шляхом скорочення становлять 12%. Цей спосіб займає четверте місце серед продуктивних способів словотвору зазначеної субмови (після афіксації, словоскладання і конверсії).

Терміни-аббревіатури галузі машинобудування можна класифікувати наступним чином.

1. Ініціальна аббревіація полягає у фіксованому позначенні окремих слів термінологічних словосполучень першими літерами цих слів, що є типовою рисою англійської науково-технічної мови [12, 214].

Пор.

- *AP – axial pitch* „осьовий крок”;
 - *AC – alternating current* „змінний струм”;
 - *FPD – factual pitch diameter* „фактичний діаметр різьби”;
 - *OD – outside diameter* „зовнішній діаметр”;
 - *M/T – machine tool* „металорізючий верстат”;
 - *RW – resistance welding* „контактне зварювання”;
 - *TRP – tool recovery procedure* „процедура відновлення інструментів”;
 - *VBT – vertical boring mill* „вертикальний токарний верстат”.
2. Аббревіація, подана у вигляді комбінації ініціальної аббревіатури з повним словом. Цей спосіб скорочення розпочав свою історію з початку двадцятого століття і дотепер не втратив свого значення.

Пор.

- *ED-grinding* – *electrical discharge grinding* „електроерозійне шліфування”;
- *OD-gage* – *outside diameter gage* „пристрій для вимірювання зовнішнього діаметру”;
- *T-beam* – *tee beam* „тавровий профіль”;
- *V-shaped belt* – *vee-shaped belt* „клиноподібний ремінь”;
- *V-weld* – *vee-weld* „V- подібний шов”;
- *UHV-chamber* – *ultra-high-vacuum chamber* „надвисоковакуумна камера”.

3. Аббревіація у вигляді урізання є результатом відкидання закінчення від вихідної лексичної одиниці.

Пор.

- *act* – *actual* „фактичний”;
- *clar* – *clarification* „розпізнання”;
- *deg.* – *degree* „градус”;
- *dupl* – *duplicate* „запасна деталь”;
- *incr.* – *increase* „збільшення”;
- *op* – *operation* „технологічна операція”;
- *st* – *station* „виробнича установка”, „станція”;
- *start* – *starter* „стартер”.

4. Внутрішньослівна аббревіація однослівних термінів полягає у скороченні слова за рахунок зменшення кількості літер, при цьому нова лексична одиниця включає початкову літеру (або літери) і, переважно, кінцеву літеру, може використовуватись і серединна літера або літери (в більшості випадків вони приголосні).

Пор.

- *ct* – *circuit* „схема”;

- *dbl.* – *double* „подвійний”;
- *gt* – *great* „великий”;
- *hf.* – *half* „половина”;
- *Std* – *steady* „сталий стан”;
- *tb* – *table* „стіл”.

5. Аббревіації, відмінною рисою яких є елімінування, тобто випадіння надмірних компонентів, що не приймають участі в утворенні аббревіатури. В лексикографічних джерелах машинобудування такі аббревіатури семантизують переважно одиниці вимірювання.

Пор.

- *PSI* – *pounds per square inch* „фунтів на квадратний дюйм”;
- *DC* – *distance between centers* „дисанція між центрами”;
- *CFM* – *cubic feet per minute* „кубічних футів за хвилину”.

6. Аббревіація, що реалізується у вигляді акронімів, тобто лексичних одиниць, подібних за звучанням до нетермінологічних слів, що існують у мові. Для них характерна мотивація і вихідним словосполученням, і подібним за звучанням словом, що дозволяє назвати такі одиниці словами з подвійною мотивацією [8, с. 52].

Пор.

- *laser* – *light amplification by the stimulated emission of radiation* „лазер”;
- *BEST* – *Battery Energy Storage Test* „станція для випробування акумуляторних батарей”;
- *DISC* – *digital integrated servo control* „вбудований цифровий сервопривод”;
- *HIP* – *hot isostatic pressing* „гаряче ізостатичне пресування”;
- *TEAM* – *technologies enabling agile manufacturing* „технології, що сприяють створенню динамічного виробництва”;

- MAP – *manufacturing automation protocol* „протокол автоматизованого виробництва.

Цей спосіб утворення аббревіатур на сучасному етапі застосовується все більше. Це пояснюється тим, що вимова акронімів легша, ніж у інших аббревіатур, і це обумовлює його продуктивне застосування в усному мовленні.

Ще одним способом утворення скорочень є телескопія. Ця дериваційна модель є актуальною для сучасних мов. Раціоналізація мови завдяки використанню телескопічних одиниць розглядається як один із способів концентрації інформації в цілях підвищення ефективності спілкування. Як зазначає О.Л. Гармаш: „ При такому підході до питання, провідну роль відіграє основна, тобто комунікативна функція мови, отже тенденція до підвищення інформативної цінності мовного повідомлення є одним з важливих чинників розвитку мови як соціального явища. Телескопічні одиниці так само, як і складні слова, відображають тенденцію до універсалізації та раціоналізації мови, демонструють різний ступінь розчленованості і мотивованості” [11, с. 112].

Феномен телескопії полягає в інтеграції двох чи більшої кількості скорчених основ або поєднанні повної основи з скорченою, результатом якої є утворення нового слова. Нова лексична одиниця інтегрує повністю або частково значення всіх структурних елементів. При цьому береться початок одного слова і кінець іншого. Друга лексична одиниця ніби усувається в першу, як це відбувається в ручних телескопах. Це і обумовило назву явища – „телескопія”, а отримані лексичні одиниці були названі телескопічними [8, с. 80].

На сучасному етапі в субмові машинобудування феномен телескопії посідає незначне місце. Цей спосіб переважно використовується для утворення терміноодиниць, що семантизують технічні прилади.

Пор.

- *transistor* „транзистор” – transfer „перенесення” + resistor „онір”;
- *transformer* „трансформатор” - transfer „перенесення” + former „формуючий пристрій”;

- *hi-tech „(пристрій) високого технологічного рівня” – high „високий” + technology „технологія”.*

На підставі аналізу словникових статей субмови машинобудування можна виокремити позитивні і негативні риси скорочень. Всі аббревіатури зручні для користування з огляду на їх форми, але деякі з них мають міжгалузевий характер і відносяться до омонімічних рядів, що ускладнює розуміння.

Пор.

- **AC:**
 1. *alternating current „змінний струм”;*
 2. *above center „вище центра”;*
 3. *adaptive control „адаптивне керування”, „пристрій адаптивного керування”;*
 4. *application control „керування прикладними процесами.*
- **DC:**
 1. *direct current „змінний струм”;*
 2. *distance between centers „дистанція між центрами;*
 3. *double column „двохколонний, з двома стійками”.*

Галузь машинобудування продовжує розвиватись, викликаючи постійні зміни термінологічного складу лексики. З кожним роком виникає все більше скорочених терміноодиниць, які виконують функцію заміщення і конкретизації. В зазначеній галузі скорочення сприяють усуненню розпливчатості, багатозначності, смислової надмірності, а також інших недоліків, притаманних складним термінам.

В перспективі передбачається дослідити феномен словоскладання в англійській терміносистемі галузі насособудування.

SUMMARY

Litvinko O.A. phenomenon of abbreviatIOn (english sublanguage – mechanical engeneereng).

The present paper deals with the study of peculiarities of abbreviation process. The main models of abbreviated terms are shown. The author shows the classification of English abbreviations of mechanical engineering and represents their advantages and disadvantages.

АННОТАЦИЯ

Литвинко О.А. Феномен сокращения (в английской терминологической подсистеме машиностроения).

Статья посвящена изучению особенностей процесса сокращения. В работе идентифицируются основные модели сокращенных терминологических единиц. Автор рассматривает классификацию аббревиатур английской терминологической подсистемы машиностроения, характеризует преимущества и недостатки сокращенных терминов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скороходько Е.Ф. Термінологічний профіль наукового тексту // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2008. - №805 – С. 100-105.
2. Гумовська І.М. Англійська юридична термінологія у текстах з економіки // Іноземна філологія.-Л., 1999-№111 – 211с.
3. Іщенко В.Л. Англійський багатокomпонентний економічний термін: Автореф. дис... к-та філ. наук: 10.02.04/ Одеський нац. університет ім.І.І.Мечникова. – Одеса, 2002-18с.
4. Макаренко Ю.Г., Матковська І.В. До проблеми перекладу неологізмів галузі Інтернет та комп'ютерних технологій //Філологічні трактати: Зб. наук. ст. – Суми: Видавництво СумДУ, 2012. - №4 – С. 68-71.
5. Андрієнко Л.О. Особливості неологізмів у сфері інформаційних технологій та Інтернету //Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. наук. пр. – Черкаси: ЧІТІ, 2001. – С. 93-95.
6. Англо-русский словарь по машиностроению и автоматизации производства. – М.: Руссо, 1997. – 1005 с.
7. Краткий иллюстрированный русско-английский словарь по машиностроению. – М.: Русский язык, 1980. – 223 с.

8. Лейчик В.М. Люди и слова. – М.: Наука, 1982. – 175 с.
9. Белозьоров М.В. Аббревіатури-неологізми в англійській мові та їх переклад на українську (на матеріалі економічних скорочень) // Вісник Сумського державного університету. Серія філологічні науки – Суми, 2001 - №5 (26) – С. 9-13.
10. Завгороднєв Ю.А., Дуда О.І. Способи утворення фінансово-економічних термінів у сучасній англійській мові // Іноземна філологія – Львів, 1999 - №111 – 211с.
11. Гармаш О.Л. Утворення телескопійних лексичних інновацій в англійській мові та особливості їх перекладу // Вісник Сумського державного університету. Серія філологічні науки – Суми, 2004 - №3 (62) – С. 111-116.
12. Іващишин О.М. Способи термінологічної деривації в англійських текстах з проблем екології та сірчаного виробництва// Іноземна філологія. Вип. 111. –Л., 1999. – С. 213-217.